

Az utókor emlékezete

Lux Gyula a német nemzetiségi tanítóképzés megalapítója

Tanítóképző intézetek, közép- és polgári iskolák tantesületi jegyzőkönyveit lapozgatva túnt fel egy – számomra addig ismeretlen – név, amelyet a húszas-harmincas évek pedagógiai módszerekkel foglalkozó értekezletein a német nyelvoktatással kapcsolatban nagyon sokszor említettek. Német nyelvtanárként természetes volt, hogy elkezdtem kutatni: vajon ki is lehet az a személy. Lux Gyula nyelvoktatásunk meghatározó egyénisége, a magyarországi némettanítás (mint idegen nyelv oktatása) módszertanának írásba foglalója, a nemzetiségi nyelvtanárok képzésének elindítója volt. Úgy gondolta, hogy német kisebbség sorsának alakításában, a jól képzett – a német és a magyar nyelvet egyaránt beszélő – tanítók tehetik a legtöbbet. A nehéz történelmi pillanatokban – melyekben bőven volt része – megpróbálta megtalálni az arany középutat.

Az egykori líceum „kistanítói” közül sokan kényszerültek elhagyni Magyarországot, ám a nemzetiségi tanítóképzőről sohasem feledkeztek meg. Jakob Puschli, a jelenleg Németországban, Friedrichshafenben élő nyugdíjas pedagógus – egykori tanítóképzős növendék – 2000-ben a Der Donauschwabe folyóiratban „Das Leben geht weiter” címmel így emlékezett vissza iskolája történetére és hajdani igazgatójára: *„Nyelvtanári tevékenységét nem ismerte, de mint igazgatót mindenki szerette, nagyra becsülte. Annak ellenére, hogy szigorú volt, irodája ajtaja mindig nyitva állt diákjai és kartársai előtt. Bármilyen ügyben bizalommal fordulhattak hozzá. Diákjait és a munkatársait még a Volksbund támadásaitól, megaláztatásaitól is megvédte.”*

Felkerestem Lux Emilt, Lux Gyula fiát, aki édesapja viszontagságokkal teli életéről, tanulmányairól, munkáiról is szívesen megosztotta emlékeit velem. Segítségével sikerült felkutatnom a nemzetiségi tanítóképző volt növendégeit, akik – bár többüket földrajzilag messzire sodorta a történelem – mégis mind máig őrzik Lux Gyula tanár úr és a Magyar Királyi Állami Németnyelvű Tanítóképző Líceum emlékét.

Lux Gyula 1884. április 20-án, a Gömör vármegyei Henczkó községben látta meg a napvilágot. Édesapja bányász volt, de egy baleset következtében megrokkant. Fia születésekor már az Andrássy grófok vaskohójának vezetője volt. Édesanyja, Schönweizner Amália, szepesremetei német családból származott. A Lux-família a XVIII. században Achen környékéről került a dobsinai németek zárt közösségbe. Két fivére, Béla és Gusztáv, szintén polgári iskolai tanárok lettek.

A szerző német nyelv és pedagógia szakos középiskolai tanár Kaposváron, a Noszlopy Gáspár Közgazdasági Szakközépiskolában. Neveléstörténettel, iskolatörténettel foglalkozik. Jelenlegi kutatási területe az idegen nyelvek tanítása Magyarországon az 1920-as, 1930-as években.

Ők hárman törték meg a család évszázados hagyományait, s alkották azt az első nemzedéket, amely az értelmiségi létben találta meg célját.

Lux Gyula szülőfalujában járta ki az elemi iskolát, majd a dobsinai polgári fiúiskolába került, ahol négy osztályt végzett el. Ezt követően a Losonci Megyei Királyi Állami Tanítóképzőben folytatta tanulmányait, ahol 1902. június 26-án kapta kézhez elemi népiskolai tanítói és kántori oklevelét, a magyar nyelvű népiskolákban folytatandó tanításra jogosító képesítését. Az év szeptemberétől két tanéven keresztül Kesnyőn, az evangélikus egyháznál látott el kántortanítói feladatokat. 1904-ben került Budapestre, ahol a volt Paedagogiumban (a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán) folytatta tanulmányait. 1907. június 8-án kapott „felső nép- és polgári iskolai tanítói oklevelet”, amely a nyelv- és történettudományi szakcsoport tárgyainak oktatására jogosította fel.

Az Országos Tanítóképző-intézet Tanárvizsgáló Bizottsága két év múlva, 1909. június 15-én állította ki „dicséretes” minősítéssel magyar-német szakos tanítóképző intézeti tanári oklevelét, melyet a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem Apponyi Kollégiumában szerzett.

1909. augusztusában a Kolozsvári Magyar Királyi Állami Intézethez került óraadónak, ahol a „történelmi és német tanszékek” ellátásával bízták meg. 1910. december 21-én helyezték segédtanári, majd még ugyanannak a tanévnek végén „rendes tanári” besorolásba.

1914-ben megnősült. Gömör Irénnel, egy dobsinai család hetedik gyermekével kötötte össze életét. Az első világháború azonban már a házasságkötés évében megzavarta a család békés, nyugodt életét, félbeszakította Lux Gyula tanári pályafutását. 1914 augusztusától a losonci 25. gyalogezreddel az orosz fronton harcolt. 1915-ben tifuszfertőzést kapott, melyből felgyógyulva 1917 márciusában az olasz frontra vezényelték. Közben, 1916-ban megszületett első gyermeke, Lux Gyula (aki felnövekedve jogi tanulmányokat folytatott, majd a Honvédelmi Minisztérium jogi osztályán dolgozott). A háború végén közkatonából tartalékos hadnaggyá léptették elő, és 1918. novemberi leszerelése után visszatérhetett a családjához.

Budapestre került, és a Polgári-iskolai Tanárképző Főiskolán folytatta pedagógusi pályáját. Kezdetben helyettes tanárként dolgozott, majd a gyakorlóiskola igazgatójává nevezték ki. Második fia, Lux Emil 1921-ben született meg. (Ő a későbbiekben közgazdász diplomát szerzett, s előbb a Győri Textilműveket vezette, majd három évtizeden át a Corvina Könyvkiadó külföldi referense volt.) A boldog – s immár kétgyermekes

– apát 1925-től a tanárképző főiskolához osztották be a német nyelvi órák megtartására.

Amikor főiskola 1928-ban Szegedre költözött, Luxot a fővárosi I. (ma: XII.) kerületi Állami Tanítóképző Intézetbe helyezték.

1920-tól Lux Gyula nevéhez fűződnek a német anyanyelvű tanítók részére rendezett nyári tanfolyamok szervezési munkálatai, 1928-tól pedig a bajai német nemzetiségi tanárképző tanfolyamok vezetése is. Tagja volt a Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottságnak, az Országos Közoktatási Tanácsnak és a Tankönyvügyi Bizottságnak. 1933-ban filozófia doktori címet szerzett a Szegedi Tudományegyetemen.

1937-ben igazgatói címet kapott. 1939-ben viharos történelmi időszakban bízták meg az első hazai német nyelvű tanítóképző intézet felállításával. Lux Gyula alapította meg Budán a Magyar Királyi Állami Németnyelvű Tanítóképző Líceumot. Az új intézet szeptemberben nyitotta meg kapuit, és hat éven át működött a Budai Tanítóképző épületében. 1940-ben Tanügyi Főtanácsossá nevezték ki.

1944 szeptemberében, miután nyugállományba vonult, a buléner nyelv vizsgálatával kezdett foglalkozni. Lux Emil emlékei szerint édesapját ekkor a szomorúság, a komorság jellemezte: életműve a szeme előtt omlott össze. Nem az bántotta, hogy nehéz anyagi körülmények közé került, és lámpaernyők festegetéssel egészítette ki a család jövedelmét, hanem az a politikai légkör, amely körülvette életét. Huszonöt növendékéből tizenkettő Németországban tudott letelepülni, Magyarországon mindössze négyen helyezkedhettek el tanárként.

Lux Emil szerint édesapja hatalmas teherbírási ember volt, néha úgy tűnt, mintha több élete lett volna. Kiváló családfő, édesapa volt, aki egész emberként vett részt gyermekei nevelésében, meghitt családi kört teremtett otthonában annak ellenére, hogy hivatása időnként még a határokon túlra is elszórtotta. Pedagógusként állt helyt a tudomány világában, de a gyakorlatban is csodálatra méltóan alkalmazta ismereteit. Olyan szakember volt, aki maradandót alkotott az idegen nyelvek oktatási módszertana területén. Mindent megtett azért, hogy ismereteit átadja pedagógustársainak és segítse a diákok tanulását is.

Rieder Antal 1940-1944 között volt Lux Gyula tanítványa a nemzetiségi tanítóképzőben. Azt elvégezve Környebányán tanítóskodott, majd az 1947-1992 közötti időszakban Vértesszőlősen dolgozott tanár-igazgatóként. Ő így emlékezett vissza egykori tanárára:

„Kitűnő nyelvész, történész és nagyszerű ember volt, az intézmény szellemi és tárgyi ügyeinek irányítója, a népiskolának és a tanítóképzőnek szakmai felügyelője, a nyári egyetem vezetője, amely a magyarországi német népiskolák nevelőinek továbbképzését szolgálta.

Nemcsak szakterületén nyújtott figyelemre méltó tanítványainak, hanem a tudományok, a kultúra s a mindennapi élet számos területén is. Meghatározó volt és maradt emberi példája, életfelfogása, s az a mód, ahogyan élt, mert az tette hitelessé tanítását. Mester, tudós és igazi tanár volt.

Mint a líceum igazgatója, hazafiasan gondolkodó és érző ki-sebbségi tanítókat kívánt képezni. A német nyelv magas szintű is-

merete mellett, a magyar államnyelv elsajátítását és mindkét nép kultúrájával történő ismerkedést szabta meg az intézmény hallgatói követelményének. Az iskolában a növendékeket a magyar haza iránti lojalitásra nevelték, de ezzel egy időben a német identitásra is rámutattak. Lux Gyula a leendő nemzetiségi tanítót nem ék-nek, hanem kapocsnak szánta a két nép között. Intézkedéseiben következetes volt, azok betartását szigorúan megkövetelte.”

Klock Ferenc pedagógus, 1941-1944 között tanult a nemzetiségi tanítóképzőben. Emlékei közt Lux Gyula személyiségének alapvető jellemvonásait megőrizte:

„Megértő, türelmes, jó tanár volt, soha nem szidott, szegényített meg senkit, apai jóindulattal fegyelmezett. Bár szemtől-szemben igazgató úrnak, egymás között csak „Lux-papának” nevezték diákok. Ez egyáltalán nem gúnynév volt, hanem a diákok szeretetét, tiszteletét tükrözte. Személyisége példaképpé vált a leendő tanítók szemében. Diákjait a hazai németiség szeretetére, a hozzájuk való ragaszkodásra nevelte. Rosszul esett neki, hogy az „anyanemzet”, a magyarság nem örült a németiség létezésének, hogy iskolája nem külön épületben, hanem csak „albérlésben” működhetett, ám ennek ellenére is arra tanította növendékeit, hogy németiségüket ápolva-megőrizve szeressék hazájukat, legyenek hűségesek Magyarországhoz.

Megővta tanítványait a Volksbundtól, ugyanakkor az elvtelen magyarosítás ellen is szót emelt.”

Adam Post 1940-1944 között Magyarországon tanult, majd Németországban, Hockenheimben kezdte meg pedagógusi pályafutását. Szívesen emlékezik vissza Lux Gyula német óráira: *„Kezdetben nagyon nehéz volt a német tanulása, holott ez volt a növendékek anyanyelve. A saját dialektusát beszélte azonban mindenki. Korábban az elemi iskolában mindannyian magyar nyelvű oktatásban részesültek. A hiányos német-tudást sok tanár nem viselte el. Lux tanár úr azonban megértő volt, felzárkóztató tanfolyamokat szervezett, amely lehetővé tette, hogy rövid idő múltán a növendékek már a többi tantárgyat is németül tanulhatták. Örültünk, hogy megtanultuk az igazi németet.*

Lux doktor azonban nem csak németet tanított, hanem felkészített bennünket a valódi életre, megtanította, begyakoroltatta velünk a tisztelettudó viselkedésformákat. Mindent egyszerűen és érthetően akart elmagyarázni, és hű volt a Häufiges Wiederholen ist die Mutter der Weisheit (a gyakori ismétlés a bölcsesség anyja) elvhez.

Igazságos és segítőkész ember volt, örök hálával tartozunk neki azért, hogy lehetővé tette a tanulást, olyan német ajkú fiataloknak, akik magyar földön különben elvesztek volna.”

Lux Gyula élete során, megalapozta Magyarországon a német – mint idegen nyelv – tanításának metodikáját. Olyan pedagógiai gondolkodást, vezérfonalat vetett papírra, amelyeket ma lapozgatva olyan érzés kerekedik az olvasóban, mintha napjaink didaktikakönyvét olvasná. Személyiségének csodálatos hatóereje, hitelességében rejlik, abban, hogy minden körülmények közt segítőkész, őszinte, s igaz ember tudott maradni.

Bencéné Fekete Andrea

JEGYZET

Az írás a Lux Emillel történt (2001. márciusi-áprilisi) beszélgetéseink, Rieder Antallal, Klock Ferencsel, Adam Posttal és Jakob Putschlival folytatott levelezés és telefonbeszélgetések alapján készült, de felhasználtam Donáth Péter: Iskola és politika (Budapest, 1996.), valamint Donáth Péter: A német nemzetiségi tanítóképzés kiemelkedő alakja – Lux Gyula (Kőrösi tanulmányok, 1996.) című munkáját is.